

2025

**Néprajzkutatók X. Makói Találkozója
Program- és rezümékötet**

József Attila Városi

Könyvtár és Múzeum

6900 Makó, Deák Ferenc utca 2.

2025.09.03.

Néprajzkutatók X. Makói Találkozója (2025)

**Makó
2025**

Néprajzkutatók X. Makói Találkozója Program- és rezümékötet (2025)

A konferencia helyszíne:

József Attila Városi Könyvtár
6900 Makó, Deák F. u. 2.

Kiadó: József Attila Városi Könyvtár és Múzeum

Felelős kiadó: Szikszai Zsuzsanna

Szerkesztette: Csengeriné Szabó Éva

A kiadványt és a találkozót támogatta:
MAKÓ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

ISBN 978-615-82730-1-5

PROGRAMTERV

Néprajzkutatók X. Makói Találkozója

József Attila Városi Könyvtár és Múzeum

Fővédnök: Farkas Éva Erzsébet polgármester

PROGRAM

Gyülekezés 8 órától a József Attila Városi Könyvtárban (6900 Makó, Deák Ferenc utca 2.)

8.00 – 9.00 Regisztráció

09.00 A megjelenteket köszönti: Szikszai Zsuzsanna igazgató

ELŐADÁSOK

09.10 – 09.30

Szikszai Zsuzsanna*Igazgató, néprajzkutató muzeológus (József Attila Városi Könyvtár és Múzeum, Makó)*

Az Istók-család története dióhéjban

09.30 – 09.50

Paracsky László*Újságíró, helytörténész (Magyar szó Kft. Újvidék, Szerbia)*

A verbászi római katolikus templom története

09.50 – 10.10

Dr. Gyöngyössy Orsolya*Igazgató, néprajzkutató muzeológus (Tari László Múzeum, Csongrád)*

Kalmár Margit: egy szépkelkű „fotóriporter” az 1930-as évekből

10.10 – 10.30

Bacsa Máté*PhD hallgató (ELTE Modernkori Magyarország Doktori Program)*

Lakosságcsere Nógrád vármegyében. Toborzás az egyezmény megkötése előtt és után

10.30 – 10.50

Gyuris István Viktor

*PhD hallgató (ELTE BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola
Modernkori Magyarország Program)*

A gimnáziumi évek Szép Ernő életében és életművében

Hozzászólások, kávészünet

11.15 – 11.35

Kékegyi Dorottya

Kulturális antropológus (Tari László Múzeum, Csongrád)

Csongrád-Belsőváros gyógy-és fűszernövény-felhasználásáról,
termesztéséről és egyéb hozzáférési lehetőségeiről

11.35 – 11.55

Werschitz Annamária

*Néprajzos-muzeológus (XV. Kerületi Kulturális Örökség Háza és Helytörténeti
Gyűjtemény)*

A palotai tányér

11.55 – 12.15

Végső István

*Történész, segédlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár –
Gazdasági Levéltári Osztály)*

*Hékás, tocsogó, szőlőmoly – Jókai Mór szókincse és kapcsolata
Kiskunhalassal*

12.15 – 12.35

Koncsek József

Néprajzkutató, néprajzi gyűjtő

"Tabló" a bácsbokodi helytörténeti gyűjtemény ipartestületi
dokumentumaiból

12.35 – 12.55

Gyanó Szilvia*Néprajzkutató-főmuzeológus (Thúry György Múzeum, Nagykanizsa)*

Farsang a néprajzi gyűjteményekben. A farsangi ünnepkör kutatásának legújabb eredményei a zalai múzeumokban

Hozzászólások és ebédszünet

14.00 – 14.20

Dr. Bogoly József Ágoston C.Sc.*Az irodalomtudomány kandidátusa, irodalomtörténész és kultúrakutató, ny. egyetemi docens (ELTE), az MTA Köztisztületének tagja (Szeged)*

Néprajzi és kulturális antropológiai távlatok Bálint Sándor munkásságában

14.20 – 14.40

Gál László*Etnográfus (Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark, Ópusztaszer)*

Szer monostor műemléki védettségéhez vezető út, pár új dokumentum tükrében

14.40 – 15.00

Harangozó Imre*tanár, néprajzkutató (Nemzeti Művelődési Intézet - Makoldi Sándor Központ)*

„Kakasok szólnak, Máriát kiáltanak...” Az archaikus imádságok képi világa saját gyűjtésű csanádi és békési szövegek tükrében

15.00 – 15.20

Kiss Norbert*PhD hallgató (SZTE Történelemtudományi Doktori Iskola, Modern kor/Néprajz alprogram)*

Adalékok Szent Dömötör szegedi kultuszához

15.20 – 15.40

Dr. habil. Miklós Péter*eszméletörténész, egyetemi docens (Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Művelődéstudományi Tanszék)*

Megőszült kisfiú. Bálint Sándor és az irodalom

15.40 – 16.20

Szabóné Sándor Krisztina – Pál János*műemlék tulajdonos – építész, műemlékvédelmi szakmérnök*Értékek tovább élése, egy alföldi malom újjászületése
(szélmalomharc egy szélmalomért)

16.20 – 16.40

Fekete Gabriella*Néprajzkutató-muzeológus (József Attila Városi Könyvtár és Múzeum, Makó)*

Adatok a makói fazekasság történetéhez

A konferencia zárása

REZÜMÉK

Bacsa Máté*PhD hallgató (ELTE Modernkori Magyarország Doktori Program)*

Lakosságcsere Nógrád vármegyében. Toborzás az egyezmény megkötése előtt és után

Előadásomban azt kívánom bemutatni, hogy a Csehszlovák–magyar lakosságcsere egyezmény 1946. február 27-i aláírását megelőzően, illetve azt követően milyen toborzó tevékenység folyt Nógrád vármegye területén.

A Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja 1945. február 18-án Battonyán alapították meg, amely egy délszláv és egy szlovák tagozatból állt. A szervezet céljai között szerepelt a nemzetiségi jogok érvényesítése, a földreform mielőbbi megvalósítása, szláv nemzetiségű képviselő bejuttatása a magyar parlamentbe, valamint az, hogy a magyarországi szláv lakosság csatlakozzon a szervezethez. Nógrád vármegye területén 1945 szeptemberében kezdték meg a körzeti titkárok a szervező tevékenységet, melynek elsődleges célja szervezeti tagság bővítése volt, de már a Csehszlovákiába történő agitálást is megkezdték. Erről részletesen számolnak be heti és havi jelentéseikben.

A lakosságcsere-egyezmény megkötése után létrehozták a Csehszlovák Áttelepítési Bizottságot, amely felelős volt a lakosságcsere lebonyolításáért. Az ország területén kezdetben 16, majd 18 körzetben toborzó tevékenységet folytattak a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontjával együttműködve. A Bizottság felhasználta a szervezet erőforrásait, mint például a tagságát, a szervezet irodáit és az általuk megjelentetett Sloboda újságot, amely a propaganda egyik fő eszközévé vált. Kutatásom arra irányult, hogy feltárjam a két toborzó tevékenység között hasonlóságokat és különbségeket, valamint azokat az akadályokat, amelyekkel az agitátorok szembesültek. Vizsgáltam továbbá a szervezeteken belüli konfliktusokat, a tevékenység helyi fogadtatását, és azt, hogy miként reagáltak rá a közösségek helyi vezéregyéniségei. Az előadás célja, hogy árnyalt képet adjon a toborzási kampányok háttéréről, hatékonyságáról és a helyi társadalmi következményeiről.

Dr. Bogoly József Ágoston C.Sc.

*Az irodalomtudomány kandidátusa, irodalomtörténész és kultúrakutató, ny. egyetemi docens
(ELTE), az MTA Köztestületének tagja (Szeged)*

Néprajzi és kulturális antropológiai távlatok Bálint Sándor munkásságában

A tizenkilencedik és huszadik századra visszatekintő szegedi és Szeged-környéki hétköznapi népélet és az ünnepi szakralitást tükröző népélet kutatásában fontos alapörökség az, amit Bálint Sándor (1904-1980) néprajzi és kulturális antropológiai feltáró és értelmező munkássága tartalmaz. A szegedi nagytájra vonatkozóan a néprajzi érdekű és kulturális antropológiai nézőpontú népi történeti életmódkutatás alapját képezi az, amit Bálint Sándor a paraszti réteggkultúráról *A szegedi nagytáj népélete* című (Szeged, 1975, 1977, 1980) három kötetes művében összefoglaló módon írt. Könyveinek és publikációinak hosszú sora bizonyítja, hogy Bálint Sándor a római katolikus vallásos néphagyománynak, az egyházi ünnepek szakralitásának, az alföldi népéletnek, Szeged művelődéstörténetének és nyelvjárásának, Szeged és a szegedi nagytáj néprajzának kutatójaként távlatos szemléleti alapról, a szerves fejlődésű paraszti kultúra értékeit mutatta fel, a kulturális ökológia és a kulturális antropológia módszertanát megelőző hatékonysággal és néprajzi-kulturális értékérzettel. A kultúra és a természeti-társadalmi környezet közötti viszony finom értékszerkezetét Bálint Sándor mélyrehatóan érzékelt és az erre alapozó hagyománytudatot hűen bemutatta, elemezte. Mai szempontból, Bálint Sándor munkásságában érdemes kimutatnunk azokat a távlatokat nyitó szempontokat és gondolatokat, amelyek mentén őt és életművét a korszerűség jegyében újra felfedezik.

Fekete Gabriella*Néprajzkutató-muzeológus (József Attila Városi Könyvtár és Múzeum, Makó)***Adatok a makói fazekasság történetéhez**

Az előadás a makói fazekasság történetét vizsgálja az 1700-as évektől a 20. század végéig, kiemelt figyelmet fordítva a fazekasmesterek számára, személyére és családi kapcsolataira. A Makói Levéltár rovatos összeírásai és a református családlapok elemzése révén összesen negyvenkilenc mester vált név szerint azonosíthatóvá, s több esetben rokoni hálózatok, illetve dinasztikus folytonosságok is kirajzolódtak. A források töredezettsége ellenére sikerült körvonalazni a mesterség több generáción átívelő jelenlétét, amely ugyan korlátozott termelési volumenben, de folyamatosan fennmaradt. A makói fazekasság elsősorban a helyi és regionális igényeket szolgálta, szemben Szentes és Hódmezővásárhely nagyobb központjaival, ahol iparszerűbb és változatosabb termelés folyt. A 20. században többször történtek kísérletek a megújításra, ám ezek rövid életűnek bizonyultak. A kutatás így alapot teremt a további levéltári és múzeumi feltárásokhoz, amelyek révén a makói fazekasság története teljesebb képet nyerhet.

Gál László*Etnográfus (Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark, Ópusztaszer)***Szer monostor műemléki védettségéhez vezető út, pár új dokumentum tükrében**

Szer monostor történetében az mára már biztos, hogy a XIII. században Szer az Ond vezértől származó Bor—Kalán nemzetség központja volt, ahol a nemzetség monostora állt. Abban az időben, amikor Anonymus III. Béla kancelláriáján dolgozott, kancellár-főnöke a Bor—Kalán nemzetség kiemelkedő tagja, Kalán püspök volt. Hogy Pusztaszer története helyet kapott a Gesta Hungarorumban, abban bízonyára szerepe volt Kalán püspöknek is, akár oly módon, hogy Kalán püspök családi hagyományként mesélte el Anonymusnak az első országgyűlés színhelyét, akár úgy, hogy Anonymus kedvezni akart főnökének e névmagyarázó népmonda, népetimológia leírásával.

A monostort 1233-ban említik először, amikor is II. András király megállapítja a jelentősebb egyházaknak juttatott kő-só-részesedést. Szer egyháza az általa szabadon termelt és leszállított sóból 1000 kő-sót tarthatott meg, annyit, mint például a pornói, hodosdi, izsói, szőregi, sasvári és ercsi monostor. Ezek a kisebb nemzetségi monostorok közé tartoztak s melléjük kell sorolnunk Szermonostort is.

Ebből is látszik, hogy az a monostor, aminek az alapfalai vannak csak meg napjainkban, már az Árpád-korban jelentős templom és hiteleshely volt. Az itt élő bencések, okleveleket foglaltak írásba. Mohács után a szeged—budai hadi úton fekvő mezővárost többször elpusztították, és sokszor cserélt gazdát. A XVI. században jelentéktelen faluvá süllyedt, 1630-tól pedig Pusztaszer a neve, jeleként annak, hogy elnéptelenedett. Komoly érdeklődés nyilvánult meg a rom iránt a millennium előtti években. 1882-ben Göndöcs Benedek, zeer-monostori, azaz pusztaszeri címzetes apát, gyulai plébános is végzett Szer romjainál régészeti feltárást, Rómer Flóris bevonásával.

A szeri apátság 15x27x4 cm méretű téglából épült, de felhasználtak hozzá mészkövet is: a Kistelek vidékén ma is bányászott „darázkövet”. Monostorunk kiemelkedő voltát mutatja, hogy padlóját vörösmárvány kockalapokkal fedték be, és a szentély előtti lépcsőzet is vörösmárványból készült.

Göndöcs Benedek mozgalmat indított a rom karbantartására és környékének parkszerű rendezésére. Az ezredéves évforduló lelkes hangulatában ez részben megvalósult egy Árpád emlékmű épült a millenárisra.

Szer monostor műemlékké nyilvánítási folyamatról szeretnék majd beszélni, ami komolyabban 1957-től indult el és 1980-ban ért véget. Mi történt ebben a több mint 20 évben, kik és miért foglalkoztak a műemlékekkel ebben az időszakban?

Gyanó Szilvia*Néprajzkutató-főmuzeológus (Thúry György Múzeum, Nagykanizsa)*

Farsang a néprajzi gyűjteményekben. A farsangi ünnepkör kutatásának legújabb eredményei a zalai múzeumokban

Nagykanizsa környékén húshagyókedden maskarába öltöztek, és úgy járták a falut. 1954-ben három fiú Kerecsényi Edit néprajzos múzeumigazgatóhoz is becsengetett. Hitvány ruha volt rajtuk, egyikük kezében kukoricaszár hegedű. Míg a másik kettő összekapaszkodva táncolt, ő hegedült nekik. Övükön nagy főzőkanál volt, arra kellett ráhúzni a fánkot.

Maszkának, maskarának, maszkázóknak hívták a farsangkor cigányasszonynak, menyasszonynak, és egyéb zsánerfigurának beöltözött fiatalokat, akik beöltözve jártak farsang utóján. Egyszerűen csak „maszkáknak” nevezték a meghatározhatatlan jelmezbe bújtatott arcot vagy egész testet borító ruházatot viselő figurákat is. Többnyire a férfiak női, a nők férfiruhába bújtak, arcukat bekormozták, vagy álarcot, leplet, harisnyát húztak rá, nehogy felismerjék őket.

1989-ben Radamoson (Szlovénia) Berentés Tamás készített felvételeket a maskurázásról. Az álarcok egy része már bolti termék Ausztriából, de a megjelenített alakok még a hagyományos farsangi maskurázás figurái. Az arcokat vásárolt műanyag maszkok, harisnya vagy szájánál kilyukasztott sál fedi. A maszkák közt ott a banya, a favágó, a postás, az eszkimó, a halál, valamint a korabeli média hatására az arab és Chewbacca.

A farsangi szokások a farsang végére, a farsang farkára összpontosulnak, elsősorban húshagyókeddre, de az egész időszak jellemzője a sok mulatság, a tánc, a bálók, a nagy eszem-izsomok. A fonó, a tollfosztó, vagy a disznótor a különféle dramatikus játékok színtere is volt. Bált leginkább a farsangi időszak végén szoktak tartani, és akkor volt a lakodalmak ideje is, amikor a jellegzetes zalai ételek terítékre kerültek.

Vigasságok ideje – Farsangi fotókiállítás a Thúry György Múzeum néprajzi fotótárából címmel 2025-ben rendeztem kiállítást. Előadásomban a csak rövid ideig tartó időszakról ismert, és eddig ismeretlen felvételeit, tárgyait mutatom be.

Maszkálarc. Nagykanizsa, 1954.

Húshagyókeddi maskurázás Radamoson (Szlovénia) 1989-ben (Fotó: Berentés Tamás)

„Lakodalmos menet” az Országos Farsangi Fánkfesztiválon. Nagykanizsa, 2023.
(Fotó: Gyanó Szilvia)

Dr. Gyöngyössy Orsolya*Igazgató, néprajzkutató muzeológus (Tari László Múzeum, Csongrád)*

Kalmár Margit: egy szépkelkű „fotóriporter” az 1930-as évekből

Kalmár Illés 1908-ban nyerte el a csongrádi plébánián megüresedett főkántori állást: ettől kezdve saját, és családja élete a Tisza-parti városhoz kötődött. A főkántornak négy gyermeke: három leánya és egy fia született. Az ábrándos, költői lelkületű, a fotózás iránt szenvedélyesen rajongó Margit tanítónő lett Csongrád ősi városrészében, a Belvárosban. Miután az 1930-as évek elején megszerezte első, komoly fényképezőgépét, a masinát magával vitte az iskolába, a városba, a Tisza-partra, kirándulásokra: fotózta az embereket munka közben, megörökítette a fényes városi ünnepségeket, és családja meghitt, intim pillanatait. Időnként próbálkozott komponált életképekkel, művészi hangulatú beállításokkal is. Tíz albumnyi terjedelmű, értékes fotóhagyaték 2025-ben, Pintér László jóvoltából került a Tari László Múzeumba. Az előadás célja a frissen szerzett gyűjtemény bemutatása, kiegészítve az 1930-1940-es évekre vonatkozó visszaemlékezések vonatkozó kommentárjaival.

Gyuris István Viktor

PhD hallgató (ELTE BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola Modernkori Magyarország Program)

A gimnáziumi évek Szép Ernő életében és életművében

Szép Ernő (1884–1953) költő, író, publicista a hazai irodalom többször elfeledett és újrafelfedezett alkotója. A róla írt életrajzok rendkívül hézagosan és tévedésektől sem mentesen adnak számot gimnazista éveiről; ezek az évek nemcsak a korai versei miatt érdemelnek komolyabb figyelmet, hanem több jelentős későbbi művében is feldolgozza diákéveinek élményanyagát.

Kutatásom során elsőként vetem össze Szép Ernő önéletrajzi ihletésű prózájában szereplő megnyilatkozásait levéltári források adataival. Végigkövetem a szegény zsidó tanító gyermekének kényszerű vándorútját Hajdúszoboszló, Debrecen, Mezőtúr és Budapest gimnáziumai között. Megvizsgálom mennyiben voltak képesek az egyes intézmények támogatni a költői tehetséget korán felmutató, de egyebekben rosszul teljesítő diákot. Kutatómunkám kiindulópontját a több mint fél évszázadon át kiadatlanul maradt *Natália* című kisregénye jelenti, melynek a különböző kéziratváltozatait is összevetem.

A történeti adatokkal összevetve Szép Ernő műveiben nemcsak ténybeli pontatlanságokat, hanem tendenciózus torzításokat is felfedezhetünk. Mindezek segítenek fényt deríteni arra, milyen írói eszközöket és stratégiákat alkalmazva formálta a visszaemlékezéseit, milyen narratívát kívánt megalkotni saját életének ezen időszakáról.

A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM EKÖP-24 KÓDSZÁMÚ EGYETEMI KIVÁLÓSÁGI ÖSZTÖNDÍJ PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

Harangozó Imre

tanár, néprajzkutató (Nemzeti Művelődési Intézet - Makoldi Sándor Központ)

*„Kakasok szólnak, Máriát kiáltanak...” Az archaikus imádságok képi világa saját gyűjtésű csanádi és
békési szövegek tükrében*

Úgy emlékszem 1986. őszén a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen tartott előadásán hallottam először Erdélyi Zsuzsannát az archaikus imádságokról beszélni. Tulajdonképpen ekkor talákoztam az archaikus népi imádság fogalmával először. Nagy hatással volt rám ez az előadás, az elhangzott imákat nem csak szépnek, hanem hallatlanul izgalmasnak is találtam. Olyan lelki, szellemi bizsergést éreztem, mint még soha. Azonnal kutatni kezdtem emlékezetemben. Gyermekkoromban anyai dédanyámtól hallottam hasonló szöveget: „Kakasok szólnak, Máriát kiáltanak...” Zsuzsa néni korszakalkotó kötetének, a Hegyet hágék, lőtöt lépék „új”, 1999-es, a pozsonyi Kalligram Könyvkiadó gondozásában megjelent 1099 oldalas kiadásában – már ez a szöveg és még jó másfél tucatnyi gyűjtéséből való más (csanádi, békési, közöttük több újkígyósi, palóc, gyimesi és moldvai) imádság is benne van.

Kékegyi Dorottya*Kulturális antropológus (Tari László Múzeum, Csongrád)*

Csongrád-Belsőváros gyógy-és fűszernövény-felhasználásáról, termesztéséről és egyéb hozzáférési lehetőségeiről

A Tari László Múzeum Tájházának 40. születésnapjára készülődve merült fel a kérdés, hogy mit termeszthettek a kertjében és általában a városrész kertjeiben. A válasz felkutatása során a növények egy speciális csoportjára vonatkozó, megismert és feltárt eredmények bemutatását célozza előadásom.

A Tisza partján fekvő település történelmi városmagja tele van kicsi, szűkös méretű kertekkel, ennek ellenére egy 1995-ben végzett kutatás rámutat, hogy még a 20. század második felében is az idős asszonyok számos gyógy-és fűszernövényt ismertek és használtak. A kutatás feldolgozása során az is kiderült, hogy a belsővárosi lakosság körében hosszú időkre visszanyúló hagyománya volt/van? a gyógynövények alkalmazásának különféle betegségek megelőzésére és kiegészítő kezelésére. A belsővárosi kertekben a leggyakrabban alkalmazott termesztési mód a vegyes növényágyás volt, ahol gyümölcs, konyhakerti növény, virág, valamint gyógy- és fűszernövény került egymás mellé. Azonban a kutatásban felsorolt növények élőhely szerinti csoportosítása és a növények beszerzési helyének megnevezése rávilágít, hogy a természet nyújtotta „haszonvétel” során nem csak a kertekkel, a folyóval, hanem a folyó árterével, a folyó gátjával is számolhatunk. A tudás ugyan kikopott, de a településen működő közösségi terek udvarain, - ahol máig élő hagyomány a gyógy- és fűszernövények termesztése, felhasználása és sokféle egyéb módon történő hasznosítása- próbálkoznak e gazdag örökséget visszahozni a mindennapi gasztronómiába, a népi gyógyászatba és a helyi közösség öngondoskodási hagyományaiba. A gyógy- és fűszernövények nem csupán egészségügyi vagy kulináris célokra használhatók, számos további hasznosítási formát kínálnak, többek között például egy közös pontot, ahol az etnográfia által rögzített tudás találkozhat a modern elvárásokkal.

Kiss Norbert

PhD hallgató (SZTE Történelemtudományi Doktori Iskola, Modern kor/Néprajz alprogram)

Adalékok Szent Dömötör szegedi kultuszához

Előadásomban a keleti egyház kedvelt katonaszentjének, Szent Dömötörnek szegedi kultuszát, kultuszának alakulását igyekszem körbejárni. A dolgozat két nagyobb tematikai egységben igyekszik bemutatni a szent tiszteletének alföldi alakulását. Egyik gondolatkörben Szent Dömötör tiszteletére felszentelt, egykori szeged belvárosi plébániatemplomnak történetét igyekszem bemutatni. Az építéstörténet azért is érdekes, mert az 1879-es szegedi nagyárvízet követően a szent tiszteletére felszentelt egykori templom egyetlen megmaradt középkori emléke, a harangtorony hirdeti Szent Dömötör hajdan virágzó szegedi kultuszát. Az utókor számára megőrződött épületmaradvány Szeged legrégebbi építészeti emlékeként nevében ma is viseli az egykori templom patrocíniumára utalva Dömötör nevét: ma Dömötör-toronyként ismerjük.

Szent Dömötör templomának építéstörténeti bemutatása mellett a templomhoz, pontosabban Szent Dömötör ünnepéhez kötődő szegedi hagyományokat szeretném ismertetni. Bálint Sándor kutatásai alapján igyekszem bemutatni azt a 19. század közepéig Szegeden is élő gazdag hagyományt, mely a juhászok újévének egy jeles ünnepe volt, vallási és profán szokásokkal tarkítva. A vizsgált kultusz és témakör egy felmerülő kérdése lehet, hogy a város egyes városrészei, az ott élő állattartók, juhászok Szent Dömötör és Szent Vendel kultuszát hogyan ünnepelték, a két védőszent tisztelete, kultusza hogyan működött együtt, milyen párhuzamos, esetlegesen eltérő hagyományok alakultak ki. Míg Szeged belvárosában Szent Dömötör tiszteletére szentelt templom állt, addig a Szeged-Alsóvárosi Ferences templomban Szent Vendel mellékoltára előtt ülték meg a védőszent ünnepét.

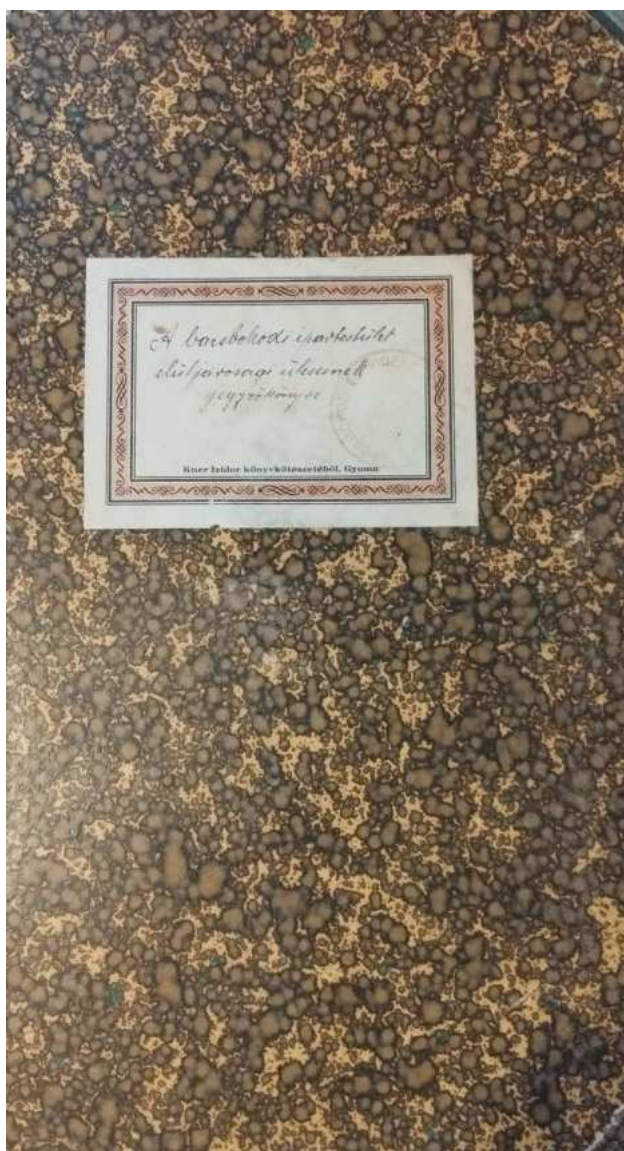
Koncsek József*Néprajzkutató, néprajzi gyűjtő**"Tabló" a bácsbokodi helytörténeti gyűjtemény ipartestületi dokumentumaiból*

Bácsbokod a történelmi Bács-Bodrog vármegye bodrogi részében elhelyezendő nagyközség. Írott történelmi emlékei a 13. századig nyúlnak vissza. Oly sok „vihart” megélve a 18. század végén lezajló „új honfoglalás” időszakában alakultak ki a máig kiható és meghatározó társadalmi, gazdasági, vallási és etnikai sajátosságok. A község többnemzetiségű, legnagyobb hányadában katolikus vallású lakosságának, fő megélhetési forrása a mezőgazdaság és az azt kiszolgáló kézművesipar volt. A település határában a zömében jó minőségű termőföld, a vasút és a környező településeket összekötő közúti közlekedés (központi elhelyezkedés), biztos alapot jelentett egy viszonylag dinamikus fejlődéshez. A 19. század végére „erős” paraszt-polgári réteg alakult ki, mely életmódjában magán hordozta mindazon jegyeket, melyek a kor fejlett, vidéki polgárságának szellemi és tárgyi kultúrájában öltöttek testet.

Előadásomban szeretném bemutatni a Bácsbokodi Helytörténeti Gyűjteményt, mely őrzi a 19-20. század paraszt-polgári rétegének, még megmaradt és kitartó munkával összegyűjtött emlékeit. Kiemelve a gyűjteményben fellelhető, az 1923-ban megalakult Ipartestület dokumentumait, mint néprajzi forrást.

Bácsbokodi Helytörténeti Gyűjtemény

Ipartestületi jegyzőkönyv

A Gyűjtemény gangján

50

A segéd neve: *Székely János* foglalkozása: *Állatorvos*
A gyári munkás neve: *Bátaszék* község: *Tolna* megye: *Baranya* ország: *H.*
Születési helye: *Bátaszék* Kórház: *Tolna*
Illetékességi helye: *Bátaszék*
A munkakönyv száma: *29/912* Kiállított a *bátaszéki áll. iparértékelési* iparhatóság által *1913* év *ápr.* hó *6* napján

S z e m e l y l e í r á s:
Születési éve: *1896* Orra: *névtelen* Személyes ismertető jelei: *jobb ujján van seb-heg.*
Vallása: *r.k.* Szája: *névtelen*
Termete: *hígy* Fogai: *spék*
Arca: *barsony* Haja: *s. noked*
Szeme: *barsony* Szakáll: *s. noked*
Szemöldöke: *g. barsony* Legutóbb alkalmazásban állott: *Bátaszék* községben *1913* év *ápr.* hó *6* napján

Sorozat	Az iparos (gyáros)		A munka- viszony megkezdése	Munkabér	A munka- viszony megszűnte	A munkába állás folytonos- ságában beállott hosszabb szünetelés igazolása*)	Jegyzet	A bejegyzést teljesítő tisztviselő aláírása
	neve és lakása	foglalkozása						
1	hol a segéd (gyári munkás) munkában áll	év hó nap	év hó nap	év hó nap	év hó nap			
2	<i>Halász Péter</i>	<i>iparvezető</i>	<i>1913</i> <i>II</i> <i>10</i>		<i>1913</i> <i>II</i> <i>29</i>			<i>Sh</i>
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								

A segéd neve: *ifj. Halász János* foglalkozása: *Állatorvos*
A gyári munkás neve: *Bátaszék* község: *Tolna* megye: *Baranya* ország: *H.*
Születési helye: *Bátaszék* Kórház: *Tolna*
Illetékességi helye: *Bátaszék*
A munkakönyv száma: *67/926* Kiállított a *rákosgy. áll. állatorvos* iparhatóság által *1916* év *augusztus* hó *27* napján

S z e m e l y l e í r á s:
Születési éve: *1916* Orra: *névtelen* Személyes ismertető jelei: */*
Vallása: *r.k.* Szája: *névtelen*
Termete: *hígy* Fogai: *spék*
Arca: *barsony* Haja: *barsony*
Szeme: *barsony* Szakáll: *s. noked* Legutóbb alkalmazásban állott: *Bátaszék* községben *1916* év *augusztus* hó *27* napján

Sorozat	Az iparos (gyáros)		A munka- viszony megkezdése	Munkabér	A munka- viszony megszűnte	A munkába állás folytonos- ságában beállott hosszabb szünetelés igazolása*)	Jegyzet	A bejegyzést teljesítő tisztviselő aláírása
	neve és lakása	foglalkozása						
1	hol a segéd (gyári munkás) munkában áll	év hó nap	év hó nap	év hó nap	év hó nap			
2	<i>Halász Péter</i>	<i>iparvezető</i>	<i>1916</i> <i>II</i> <i>10</i>		<i>1916</i> <i>II</i> <i>4</i>			<i>Sh</i>
3	<i>Földi János</i>	<i>iparvezető</i>	<i>1916</i> <i>II</i> <i>28</i>		<i>1916</i> <i>II</i> <i>29</i>			<i>Sh</i>
4			<i>1916</i> <i>II</i> <i>11</i>		<i>1916</i> <i>II</i> <i>3</i>			<i>Halász János</i>
5								
6								
7								
8								
9								
10								

A segéd neve: *ifj. János* foglalkozása: *Állatorvos*
A gyári munkás neve: *Bátaszék* község: *Tolna* megye: *Baranya* ország: *H.*
Születési helye: *Bátaszék* Kórház: *Tolna*
Illetékességi helye: *Bátaszék*
A munkakönyv száma: *25/927* Kiállított a *bátaszéki áll. iparértékelési* iparhatóság által *1917* év *ápr.* hó *10* napján

S z e m e l y l e í r á s:
Születési éve: *1908* Orra: *névtelen* Személyes ismertető jelei: */*
Vallása: *r.k.* Szája: *névtelen*
Termete: *hígy* Fogai: *spék*
Arca: *barsony* Haja: *barsony*
Szeme: *barsony* Szakáll: *s. noked* Legutóbb alkalmazásban állott: *Bátaszék* községben *1917* év *ápr.* hó *10* napján

Sorozat	Az iparos (gyáros)		A munka- viszony megkezdése	Munkabér	A munka- viszony megszűnte	A munkába állás folytonos- ságában beállott hosszabb szünetelés igazolása*)	Jegyzet	A bejegyzést teljesítő tisztviselő aláírása
	neve és lakása	foglalkozása						
1	hol a segéd (gyári munkás) munkában áll	év hó nap	év hó nap	év hó nap	év hó nap			
2	<i>Halász Péter</i>	<i>iparvezető</i>	<i>1917</i> <i>II</i> <i>13</i>		<i>1917</i> <i>II</i> <i>18</i>			<i>Sh</i>
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								

*) Ezen táblán csak a segéd (gyári munkás) munkájáról van szó.

Tételek száma	Név és foglalkozás	Multi	Folyó	Összes	Lerovás		Hátralék
		évi hátralék	évi előírás	tartozás	naplótétel	pengő	
		pengő	pengő	pengő			pengő
154	Hölly Márta autalos		3.	3	167-738.	300 ✓	3-
158	Zimmermann János nőbepfőtő.	6.	300.	900.	75-737.	950. ✓	
159	Sterner Jánosné Rétőműve.		3.	3.	166-738.	300 ✓	3-
160	Strickly Márta Hőmivés		150.	150	65-737.	500 beírás	150
161	Schreyer Márta Kovács B. Boros		175	175	56-737.	500 beírás	
162	Exmm. B. Aldiás Kovács B. Boros		175	175.	13-738.	175 ✓	
163	Lamfalvi Sándor				64-737.	500 beírás	175
164	Lestkovits János Hőmivés				71-737.	500 beírás	
165	Frank János olvasómunka		200	200.	78-737.	500 ✓	
166	Gordonics János autalos Zoltán		300	300	74-738.	200 ✓	
167	Olmané Adám börök B. Boros	Belepis 38/738	300		38-738.	500 beírás	
168	Hölly János Jánosné B. Boros				39-738.	300. ✓	
	Vinár János József Lakatos és pénztáros				11-737.	500 beírás	
					165-738.	500	
							1475

Dr. habil. Miklós Péter*eszméletörténész, egyetemi docens**(Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Művelődéstudományi Tanszék)***Megőszült kisfiú. Bálint Sándor és az irodalom**

Miklós Péter előadásából kiderül, hogy Bálint Sándor tudományos pályája elején irodalomtörténésznek indult. A doktori értekezését Szilády Áron, tizenkilencedik századi filológus, nyelvész, irodalomtörténész, akadémikus tudósi munkásságának értelmezéséből írta, de több irodalmi tárgyú dolgozata és kritikája is megjelent az 1920-as–1930-as években, köztük az Irodalomtörténeti tanulmányok című vékony kötete 1935-ben. Ezek bemutatása mellett a referátumban a Bálint Sándorról szóló szépirodalmi szövegek – amelyek szerzői között Weöres Sándor és Temesi Ferenc mellett ott van lapunk a szegedi költő és néprajzi gyűjtő Polner Zoltán és a tanyavilág szocializmus kori végnapjait riportkötetben bemutató Horváth Dezső is – keletkezéstörténete éppúgy ismertetésre kerül, mint a huszadik századi magyar irodalom nagy különecének, Szentkuthy Miklósnak a Bálint Sándor munkássága kapcsán megfogalmazott gondolatainak elemzése.

Paraczký László*Újságíró, helytörténész (Magyar szó Kft. Újvidék, Szerbia)***A verbászi római katolikus templom története***A búcsút december 8-án, Szűz Mária szeplőtelen fogantatása ünnepén tartják*

A római katolikus magyarok a 19. század első felében települtek először Ó-, majd a magyar szabadságharcot követően Újverbászra. 1822 és 1834 között Óverbászon 198, Újverbászon 119 magyar élt, saját parókiájuk nem volt, Kúlához tartoztak. A magyar gyerekek számára az első katolikus iskola Verbászon 1930-ban alakult, működéséhez a kincstár 22 hold földet biztosított. Az 1867-es kiegyezést követően Verbászon már több, mint 600 magyar élt, így 1872-ben Haynald Lajos, kalocsai érsek támogatásával egy újabb tantermet, még egy tanítót, saját imaházat és tanítói lakásokat biztosítottak. Két év múlva Verbász önálló egyházközséget és temetőkápolnát kapott, első adminisztrátora Flach Ferenc (1875-1882) volt.

A templom fundusát Haynald Lajos kalocsai érsek bőkezűségéből 1882 decemberében veszik meg 2800 forintért. A plébániát 1883. május 5-én kezdik el építeni és ugyanazon év októberében már beköltözhetővé vált így az új plébános, Turnovszky Rudolf (1883-1891) be is költözött. A templom építése is ebben az évben kezdődött, alapkövét október 6-án Gravens Nándor kőműves rakta le. A templom nem egészen egy év alatt készült el, a gömb és a kereszt 1884-ben került fel a torony tetejére. Ezt a keresztet Flach Ferenc áldotta meg, Lichtensteiger Ferenc püspök megbízásából.

A templom méretei: 21 méter hosszú, 13 méter széles, a hajó magassága 9 méter, a torony magassága pedig 28 méter. Stílusa kevert: neoromán, neogótikus és barokk. A harangokat 1885. február 14-én helyezték a toronyba. Először az orgona Angster József pécsi orgonaépítő munkája került a helyére, majd a padok, az oltár és a szószék. A Szeplőtelen Fogantatásról készült oltárképet 1886-ban Joseph Kessler bécsi festőművész készítette és 1887. október 2-án Martin József Szent Fülöpfalvi esperes áldotta meg.

A verbászi római katolikus templom

Szabóné Sándor Krisztina – Pál János*műemlék tulajdonos – építész, műemlékvédelmi szakmérnök*

Értékek tovább élése, egy alföldi malom újjászületése (szélmalomharc egy szélmalomért)

A vidéki településformák békés egyensúlyban voltak (vannak?) a természettel, ami lehet műszaki, gazdasági fejlődésének gátja, de egyszersmind elbájoló sajátossága is.

Mártély településről mintegy 1,5 km-re levő tanyatelek tipikus példája az Alföldre, kiemelten Hódmezővásárhelyre jellemző építkezési formának. Ezen a telken 1854. óta áll az egyetlen szélmalom a mártélyi határban. Nem ismert, hogy ki is építette, csak az, hogy az építését követően nem sokkal Kis Sándor, majd 1916-tól a névadó Késmárki Imre tulajdonolta. 1953-ban tört le a vitorlája, és utána többet nem örölt, megszűnt az eredeti funkciója. Szalay Ferenc mosonmagyaróvári születésű festőművész Hódmezővásárhelyre kerülve beleszeretett az alföldi pusztába, és a mártélyi szélmalomba.

A malom és a mellette álló molnárház -hagyományos háromosztatú (tisztaszoba, konyha, szobakamra) épület az 1850-es évekből - a környék sajátos hangulatú, szellemi központjává, találkozóhelyévé vált. Gyakran rendezett malomkoncerteket, látott vendégül művészeket. Mai napig szeretettel emlegetik a falubeliek, a vásárhelyiek, de még a környékre látogató művészek is. A malom több film forgatási helyszínéül is szolgált.

Az elmúlt hat évben megújult a Késmárki-féle malom és a molnárház, mely alatt folyamatosan változott, kiforrott, hogy végül is milyen funkciót fog betölteni. Igen, ez egy - hosszú, nehéz - folyamat volt. Sokszor „szélmalomharc” egy szélmalomért

„ Sokan kérdezték a kezdetektől, hogy mi a célom a malommal!?” sok időbe telt, mire megfogalmazódott: értéket menteni, bemutatni a következő generációknak, folytatni Szalay Ferenc örökségét, aki igazi kulturális helyszínné tette az egykori gazdasági épületeket, az egész portát.

Már több, mint ezerötyszáz ember, főleg gyerek látogathatta meg a szélmalmot, ami nagy lendületet ad ahhoz, hogy folytassuk a teveim megvalósítását.

A szélmalom rekonstrukciója és a molnárház felújítása párhuzamosan zajlott, de más kihívások elé állított bennünket. Míg a malmon állagmegóvást, illetve eredeti elemek cseréjét kellett elvégezni, addig a tanya értékeit és jellegzetességeit megőrizve a modern életvitelhez alkalmassá kellett tenni szem előtt tartva azt, hogy annak az épületnek nincs jövője, pusztulásra van ítélve, amit nem használnak. A porta épületeinél funkcióváltás történt, történik az értékörzés és a gazdaságos fenntarthatóság jegyében.

A felújításnak, a felújítást támogató pályázatoknak mindig ugyanaz volt a mottója:

„Életet a tanyára, életet a malomba!”

Szikszai Zsuzsanna*Igazgató, néprajzkutató muzeológus (József Attila Városi Könyvtár és Múzeum, Makó)***Az Istók-család története dióhéjban**

Az Istók – család neve városunkban és környékén még mind a mai napig ismerősen hangzik. Családi házuk, amely több mint 100 éve épült, *megőrizte* eredeti állapotát és belső tereit, így megfigyelhetjük az építtető család életmódjának emlékeit is. Istók Margit, a család legutolsó tagja végrendeletében a városra hagyta családi otthonát, ami néhány év pereskedés után az önkormányzat tulajdonába került. A hagyaték 2016-ban került József Attila Múzeumba. A közel 30 doboznyi dokumentumot 2021-ben kezdtük feldolgozni. Ekkor még nem is sejtettük, hogy micsoda kincsesbányára bukkantunk. A felbecsülhetetlen értékű anyag egy polgári értékeket képviselő család történetét tárja elénk, amely a 17. századig nyúlik vissza. Makóra a családból Dr. Istók Barnabás főorvos a családjával együtt a 20. század elején költözik, s itt bekapcsolódnak a helyi társadalmi- és művészeti közéletbe. A felvidéki gyökerekkel rendelkező Istók-család tagjai főleg Lőkös, Tornalja, Rimaszombat településekről származnak. Mind anyai és mind apai ágon nagyszerű és különleges felmenőkkel dicsekedhettek. Volt közöttük 1848-as mártírhaltalt honvéd, tudósorvos, ügyvéd, szobrász, zenész, de van közöttük a világégések idején embereket bújtató és megmentő hős is. 2025-ben készült el az Istók-családról szóló család monográfia, amely család történetén keresztül végig vezet bennünket az elmúlt évszázadok eseményein.

A család a két világháború közötti és utáni Makó közéletének meghatározó polgári famíliája: az apa, dr. Istók Barnabás orvos volt, később Csanád vármegye tiszti főorvosa. Gyermekei közül ifj. Istók Barnabás orvosként és hegedűművészként az Egyesült Államokban telepedett le; Istók Zoltán 30 éven át Makó városi főmérnöke volt; Istók Irén gyógyszerész, Istók Margit pedig országosan ismert zongoratanár lett. A nővérek (Irén és Margit) 1930-tól tulajdonosai voltak Makó legrégibb patikájának, az „Isteni Gondviselés” gyógyszerertárnak (Szegedi u. 2/a). A patika 18. századi alapítású, 1947-ben is az Istók nővérek nevére szerepelt. A háború és az 1945 utáni évek megtörték a család pályáját: Irént és Margitot politikai-igazgatási eljárások érték, mindkettőjüket szabadságvesztésre ítélték. Istók Zoltán városi mérnökként számos makói beruházásnál tűnik fel a forrásokban; 1944–45-ben a hidak állapotfelmérésében is részt vett, később városi tervezésekben, pályázatokban is szerepel. Istók Margit (1901–1995) a makói zeneoktatás emblematikus alakja lett; 1968-tól az állami zeneiskola alapító tanára. Emlékét ma alapítvány, emléktábla és – 2025-ben – városi emlékévé is őrzi. Előadásomban igyekszem felvázolni ezen nagyszerű família históriáját.

Végső István*Történész, segédlevéltáros**(Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár – Gazdasági Levéltári Osztály)**Hékás, tocsogó, szőlőmoly – Jókai Mór szókincse és kapcsolata Kiskunhalassal*

Jókai Mór (1825–1904) író, országgyűlési képviselő, főrendiházi tag 200 éve látta meg a napvilágot. Jókainak volt kapcsolata Kiskunhalassal és a halasiakkal. Diákkorában járt a városunkban, amit meg is örökített első könyvében. Szabadelvű Párt, 1848, Petőfi-kultusz csak néhány hívószó ennek kapcsán. Több kiskunhalasival is tartotta a kapcsolatot, mint például Szilády Áron református lelkész, MTA-tag, Korda Imre tanár, újságíró, Thorma János festőművész stb. Többször is Kiskunhalas a helyszín írásaiban. és még halasi tájszavakat is használt műveiben. Díszpolgára is lett a városnak 1893-ban. Kecskeméti diák korában járt Halason, amire többször is visszautal szépirodalmi műveiben.

Werschitz Annamária

Néprajzos-muzeológus (XV. Kerületi Kulturális Örökség Háza és Helytörténeti Gyűjtemény)

A palotai tányér

Előadásomban egy Rákospalota – öregfalusi presztízstárgyról, a palotai tányérról beszélek. A Rákospalotán „budai” tányérnak nevezett étkészleti darabot a jegyespár keresztszülei rendelték meg Óbudán.

Az előadás során beszélek arról, hogy mitől volt különleges település Rákospalota. A népművészeti tányér készítésének körülményeiről, mintakincséről, fajtáiról, a tányér készítésének korszakairól (az 1869 – 1930 közötti időszakon belül) is érdekes adatokat tudhat meg az érdeklődő. Előadásomat szép műtárgyfotókkal teszem élvezetesebbé.

TARTALOM

Néprajzkutatók X. Makói Találkozója program		5-8
Bacsa Máté	Lakosságcsere Nógrád vármegyében. Toborzás az egyezmény megkötése előtt és után.	10
Dr. Bogoly József Ágoston C.Sc.	Néprajzi és kulturális antropológiai távlatok Bálint Sándor munkásságában	11
Fekete Gabriella	Adatok a makói fazekasság történetéhez	12
Gál László	Szer monostor műemléki védettségéhez vezető út, pár új dokumentum tükrében	13
Gyanó Szilvia	Farsang a néprajzi gyűjteményekben. A farsangi ünnepkör kutatásának legújabb eredményei a zalai múzeumokban	14-16
Dr. Gyöngyössy Orsolya	Kalmár Margit: egy széplelkű „fotóriporter” az 1930-as évekből	17
Gyuris István Viktor	A gimnáziumi évek Szép Ernő életművében	18
Harangozó Imre	„Kakasok szólanak, Máriát kiáltának...” Az archaikus népi imádságok képi világa saját gyűjtésű csanádi és békési szövegek tükrében	19
Kékegyi Dorottya	Csongrád-Belsőváros gyógy-és fűszernövény-felhasználásáról, termesztéséről és egyéb hozzáférési lehetőségeiről	20
Kiss Norbert	Adalékok Szent Dömötör szegedi kultuszához	21
Koncsek József	„Tabló” a bácsbokodi helytörténeti gyűjtemény ipartestületi dokumentumaiból	22-25
Dr. habil. Miklós Péter	Megőszült kisfiú. Bálint Sándor és az irodalom	26
Paraczký László	A verbászi római katolikus templom története	27-28
Szabóné Sándor Krisztina – Pál János	Értékek tovább élése, egy alföldi malom újjászületése (szélmalomharc egy szélmalomért)	29
Szikszai Zsuzsanna	Az Istók-család története dióhéjban	30
Végső István	Hékás, tocsogó, szőlőmoly – Jókai Mór szókinccse és kapcsolata Kiskunhalassal	31-32
Werschitz Annamária	A palotai tányér	33-34

